

Marie SOBOTKOVÁ

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí (1958–2008)

„Národ, který ztrácí paměť, ztrácí svědomí.“¹
Zbigniew Herbert

Literární seskupení Květen a „květnáci“ – dědicové Skupiny 42

K odkazu předválečné generace literátů a výtvarníků se hlásí autoři narození v polovině 20. let, generačně blízcí Zbigniewu Herbertovi, členové skupiny **Květen**² či blízcí poetice těchto autorů (to jsou i autoři narození zhruba ve 30. letech 20. století), kteří publikovali v měsíčníku pro začínající autory *Květen* (1955–1959). Toto periodikum se od svého druhého ročníku stalo platformou „květnáků“, tj. autorů, kteří se svým básnickým výrazem hlásili k **tzv. poezii všedního dne**; jejich básnické vidění přitom vycházelo z obdobných zásad, jako tomu bylo o Skupiny 42. I když obě skupiny působily v odlišných společenských podmínkách – Skupina 42 za Protektorátu Čechy a Morava a poválečné seskupení Květen během druhé poloviny 50. let, společná jim byla snaha otevřít českou tvorbu novým tématům, v nichž převažovaly inspirace každodenností všedního života.³ Generačně

---

¹ *Herbertowskie cytaty* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.wdq.home.pl/~herbert/cytaty.htm>.

² Dobou narození, ale i životními zkušenostmi jsou čeští literáti narození ve 20. letech 20. století velmi blízcí polské generaci Kolumbů.

³ Polská sekundární literatura ke Skupině 42: srov. např.: Leszek Engelking: *Codziennosc i mit. Poetyka, programy i historia Grupy 42 w kontekstach dwudziestowiecznej awangardy i postawangardy*, Lodž 2005; Izabela Mroczek: *Dom, ulica, miasto o poezji czes-*

spřízněná Vlasta Dvořáčková (nar. r. 1924), básnířka a hlavně překladatelka (především z polštiny, němčiny a angličtiny), ale také redaktorka polské literatury (1952–1954) ve Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (později, od r. 1966, ODEON), má zásluhy nejen o překlady soudobých polských básníků, ale sama jako autorka básnických sbírek je nejpovolnější zhostit se úkolu převést např. jedinečnost básnického poselství osobností polské literatury, jako jsou Jerzy Harasymowicz, Tadeusz Różewicz či Wisława Szymborská a Zbigniew Herbert.⁴

„Květnáci“, obdobně jako jejich předchůdci Skupiny 42, považovali za významnou složku celku uměleckého díla jeho grafickou podobu – jejich básnické texty velmi často doprovázely výtvarně pozoruhodné fotografie, reprodukce výtvarných děl, časté jsou karikatury. V té souvislosti můžeme hovořit o umělecké synkrezí, kterou někteří z nich rozvíjeli v další své tvorbě; Jiřího Koláře jmenujme pak za všechny umělce slova i obrazu jako nejdůležitějšího.⁵

Mezi autory, kteří reprezentovali českou poezii 2. poloviny 50. let, najdeme jak příslušníky literární skupiny **Květen**, např. Miroslava Holuba a Miroslava Červenku, tak představitel mladší generace, jako byli Ivan Skála, Karel Šiktanc a Jiří Šotola.⁶

kiej Grupy 42, Katovice-Varšava 2005; in: *Dějiny české literatury I*, s. 378–379; *Slovník české literatury po roce 1945*, Miroslav Červenka [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=358>; *Leszek Engelking* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://pl.wikipedia.org/wiki/Leszek_Engelking. Přes mnohé shody obou kulturních seskupení je nutné si uvědomit jejich odlišný společenský kontext: značná tvůrčí volnost je postupně oklešťována ruku v ruce s prosazováním ideologického aspektu jako relevantního v českém umění ve druhé polovině 50. let (viz stále výrazněji se uplatňující dogmatické chápání role literatury v nové, rozuměj socialistické společnosti), v čele s neblaze proslulými Ladislavem Štollem, Jiřím Tafrem a Jiřím Hájkem.

⁴ *PhDr. Vlasta Dvořáčková* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/D/DvorackovaVlasta.htm>; *PhDr. Vlasta Dvořáčková* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://www.okpb.cz/okoo/index.php?doc=/okoo_11_2005/03_01_osobnosti.htm, *Vlasta Dvořáčková, Básně* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=044&clanek=040402>.

⁵ *Slovník české literatury po r. 1945, Jiří Kolář* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=22>.

⁶ *Květen – literární skupina* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Kv%C4%9Bten_\(liter%C3%A1rn%C3%AD_skupina\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kv%C4%9Bten_(liter%C3%A1rn%C3%AD_skupina)); *Česká literatura v letech 1945–1990* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_literatura_v_letech_1945-1990; *Disident* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Disident>; *Emigrace* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Emigrace>.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

Rok 1958 – první etapa uvádění veršů Zbigniewa Herberta v českých překladech v rámci almanachu *Květen*

Ke jménům těch, kteří se nejvíce zasloužili o to, že polské autory, mezi nimi i Zbigniewa Herberta, poznali čeští čtenáři alespoň v reprezentativní části jejich tvorby, patří Miroslav Červenka, Miroslav Holub a Vlasta Dvořáčková. Tato trojice se podílela na uvedení základních Herbertových básnických textů do češtiny v *Almanachu Květen 1958* s názvem *Hlubší než smrt*. Mezi zařazenými polskými autory nalézáme jména Jerzyho Harasymowicze, v překladu Vlasty Dvořáčkové, básnicky spřízněné s „květnáky“,⁷ dále pak Tadeusze Różewicze (také se dvěma básněmi opět v překladu V. Dvořáčkové)⁸ a dva verše Wisławy Szymborské (překlad V. Dvořáčková).⁹ Z tvůrčí dílny Zbigniewa Herberta byly tehdy uvedeny v českém překladu básně *Substance* (M. Holub), *Fortinbrasova elegie* a *Děšť* (obě básně přeložila V. Dvořáčková). Vlasta Dvořáčková pak stála u zrodu všech dalších edic polských autorů a její překlady jsou dodnes považovány za nejlepší.

Na otázku, co ovlivnilo tvůrce antologie ve výběru uvedených polských autorů a jejich veršů, najdeme hned několik odpovědí: v první řadě to byla generační blízkost – obdobné nazírání skutečnosti, jež spočívalo v akcentaci „zprávy o každodennosti“, neokázalých básnických obrazech, jisté příběhovosti veršů, pokusu vypovědět obecněji pravdu o člověku, jeho minulosti jako součásti nové skutečnosti.

Tvorba polských, tehdy mladých autorů vstoupila do českého prostředí v relativně „zkldněné“ 2. polovině 50. let a položila základy v uvádění nejen již zmíněných autorů, ale připravila i příznivé podmínky pro následující polské básnické generace, aby i ony dostaly šanci stát se součástí poválečné české literární tradice, která zásluhou českých překladatelů žije v českém prostředí dodnes. Padesátá léta však považujeme s ohledem na politické procesy té doby a věznění „nepřátel režimu“ za krajně nepřívnlivá.¹⁰

Jestliže máme sledovat cestu polského autora Zbigniewa Herberta do českého prostředí,¹¹ pak její počátek spadá do roku 1958, kdy byl vydán již zmíněný *Alma-*

⁷ Harasymowiczovy verše v českém překladu pod názvy *Ústav kněžl salesiánů – snídaně a Den osmnáctiletého*.

⁸ Różewiczovy verše v českém překladu pod názvy *Papoušek a Nejasná báseň*. Vlasta Dvořáčková přeložila v samostatném výboru i další verše tohoto autora, jež nesou název *Upstřed života* (1958).

⁹ W. Szymborská je zde představena básněmi – v českém překladu *Minuta ticha za Ludwiku Wawrzyńskou* a *Z nevykonané výpravy do Himalájí*. Z tvůrčí dílny Zbigniewa Herberta byly uvedeny v českém překladu básně *Substance* (M. Holub), *Fortinbrasova elegie* a *Děšť* (obě básně přeložila V. Dvořáčková)

¹⁰ Proces s M. Horákovou uveďme za všechna jiná bezprávl a zločiny, věznění Jana Zahradníčka ad. Viz např. *Jan Zahradníček* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Zahradn%C3%AD%C4%8Dek.

¹¹ Studium předmětu (Praha, Odeon 1965), přel. Vlasta Dvořáčková a Miroslav Holub.

nach Květen 1958, sborník mladé poezie – výběr tvorby zástupců mladých básníků, příslušníků poválečné generace, kteří byli považováni za nositele pokrokových, tj. lidově demokratických myšlenek a názorů. Český čtenář měl v *Almanachu Květen 1958* možnost nahlédnout do polské literatury alespoň z jedné její části. Doslovem almanach opatřil Miroslav Červenka,¹² jenž sám pak v oddílu básnických skladeb uveřejnil své verše inspirované příběhem z řecké mytologie nazvané *Ixion* a básnický obraz *Václavské náměstí*.¹³ V konfrontaci nové poezie s vitalizmem či dadaizmem české předválečné básnické tvorby Červenka podává vlastní názor na chápání nové skutečnosti, když mimo jiné zdůrazňuje:

*Naše doba je plná vážnosti a zkušenosti z válečných let a nutí nás začleňovat si každý pocit, každé rozhodnutí do širších souvislostí, spatřovat i v detailech životního stylu znamení celého člověka. Tak vznikají předpoklady syntetizmu současné poezie, syntetizmu, který se začíná prosazovat i v tomto almanachu...*¹⁴

Červenka tak programově odmítá hravost předválečné české poezie a zdůrazňuje odpovědnost mladých básníků nejen za jejich slova, jež pravdivě odrážejí skutečnost, ale hlavně za jejich činy.¹⁵ Červenkův postoj je vzhledem k poválečné době pochopitelný, poezie má pomáhat v obnově mravních zásad a postojů, má pomoci odlišovat dobro a zlo, a podílet se tak na výchově nového člověka.

Rok 1950 byl začátkem Herbertovy spisovatelské činnosti, tehdy na stránkách časopisu *Dziś i Jutro* (bez jeho souhlasu s publikováním) byly uveřejněny tři básně: *Napis*, *Pozegnanie wrześnie* i *Złoty środek*. Tehdy Herbert psal pod pseudonymy (např. Patryk), přispíval do časopisu *Ślowo Powszechnie*, publikoval divadelní, hudební, výtvarné recenze, později už pod svým jménem v časopise *Tygodnik Powszechny*.¹⁶

O svých začátcích Herbert vzpomínal v souvislosti s básní *Dvě kapky*, kterou považuje za svou první, ke které se i po letech může hlásit. Vznikla za velmi zvláštních okolností: před velmi nebezpečným náletem se všichni lidé běží schovat

¹² Miroslav Červenka [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Miroslav_%C4%8Cervenka.

¹³ *Almanach Květen 1958*, s. 31, 35.

¹⁴ Cit. podle Delaperrière, M.: *Herbert i jego poetyka spojrzania*. In: Wyrzaz wyluskany z piersi. Szkice o twórczości Zbigniewa Herberta. Lublin 2006, s. 202.

¹⁵ I po letech můžeme ocenit autorovu snahu dobrat se podstaty básnického výrazu a charakteristiky společného tendování autorů osmi různých kultur, které spojuje nová, socialistická skutečnost. Jak odlišná budou jeho slova na ideologická témata později, budeme mít možnost posoudit v následujících úvahách.

¹⁶ *Zbigniew Herbert* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://members.chello.pl/~j.uhma/herbert.html>; *Zbigniew Herbert: Biografia* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://silvarerum.eu/herbert-debiut&print=1>, <http://herbert.klp.pl/a-6104.html>.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

do krytu, náš básník také, a jako zázrakem uprostřed válečného šílenství vidí dva mladé lidi, kteří se líbají. Obraz zamilovaných uprostřed válečného běsnění se stal základem básně, ti dva mladí se svou křehkou láskou byli vůči nelidskosti války vlastně silní.

Blížkost slova a obrazu jako základních uměleckých prostředků, jež věrně, tj. pravdivě reflektují skutečnost, byla vlastní i uměleckým postojům Zbigniewa Herberta a projevují se během celé jeho tvorby. Zřetelné jsou i v počáteční fázi autorovy tvorby, tj. v r. 1956, kdy vydal první soubor veršů *Struna światła*.¹⁷ Tento opožděný knižní debut dvaatřicetiletého básníka byl přijat polskou kritikou velmi příznivě. Porovnávala ho s Czesławem Miłoszem a Tadeuszem Różewiczem. Již tehdy za velký klad Herbertových básní kritika považovala jejich významovou přístupnost a ocenila i jejich evropské kořeny.

Po letech o básníkově schopnosti dívat se na svět objektivně, *czudzym okiem*, píše např. Maria Delaperrièreová, jejíž pronikavá analýza podstaty autorova vidění a nazírání světa koresponduje s tím, jak vnímáme Herbertovy básnické obrazy s odstupem času i my.¹⁸ Francouzská badatelka se odvolává na autorova slova o tom, že obraz a malířství ve své mnohosti barev a tvarů, svou jedinečnou syntézou je pro autora nejen v počáteční době jeho tvorby intuitivním zdrojem inspirací, když Herbert sám lakonicky konstatoval: *Żeby coś napisać, muszą się najpierw napatrzyć i oczytać*.¹⁹

Herbert prožívá opakovaně svá setkávání s dávným uměním v různých dobách svého života i ve všech jeho úvahách je zřetelný nejen obdiv a úžas nad prostotou a zároveň hloubkou a nadčasovostí obrazového výrazu malířských a sochařských mistrů, ale dominantní je jeho pokora, s jakou vnímá čistotu forem a harmonii obdivovaných obrazů, soch a maleb.²⁰

Těm, kterým byla *odebrana [...] niewyczerpalna wspaniałość świata*, jsou určena slova eseje *Duszyzka z Labyrintu nad morzem* – o touze stát se zprostředkovatelem obdobných zážitků: *...aby Akropol, katedry, Mona Liza powtórzyły się we mnie [...] i żebym to, co z nich pojąłem, potrafił przekazać innym*.²¹

¹⁷ *Struna światła* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://www.eximus.14lo.lublin.pl/belfer/struna_swiatla.htm

¹⁸ Srov. Delaperrière, M.: op. cit.: s. 28–41.

¹⁹ *Ibid.*, s. 28.

²⁰ Srov. např. Herbertovy úvahy o své roli jako zprostředkovatele či posla, který předá své dojmy těm, kdo neměli štěstí vidět na vlastní oči nádheru klasických řeckých, římských, ale i renesančních a barokních soch obrazů. In: *Apostol w podróży służbowej. Prywatna historia sztuki Zbigniewa Herberta*. Lublin 2006, s. 4 (dále cit. jako *Apostol...*)

²¹ *Ibid.* Text pod titulem *Duszyzka* přeložila do češtiny Jarmila Novotná v r. 2000. Srov. *Zbigniew Herbert: Labyrint u moře* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.-iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=20405>.

Role zprostředkovatele vnímání nádhery výtvarných památek se Herbert ujal celoživotně, když naléhavě upozorňuje na nedostatek zájmu o minulost, který považuje za trestuhodný.

K nám všem i dnes směřují autorova další slova tohoto eseje:

*Jednym z grzechów śmiertelnych kultury współczesnej jest to, że małodusznie unika ona frontalnej konfrontacji z wartościami najwyższymi. A także aroganckie przeświadczenie, że możemy obyć się bez wzorów zarówno estetycznych jak i moralnych, bo rzekomo nasza sytuacja w świecie jest wyjątkowa i nieporównywalna z niczym.*²²

V Herbertově tvorbě pak čtenář odhaluje mnohovrstevnatost estetických vjemů, jejichž základem a vkladem je jeho schopnost svá pozorování a prožitky předat dále v podobě veršů, s charakteristickým *synkretyzmem estetycznym, sięgającym kolejno do antyku, quattrocenta, malarstwa flamandzkiego aż po sztukę współczesną* [...], jež, jak podtrhuje Maria Delaperrièreová, *prowadzi Herberta do pytań egzystencjalnych i aksjologicznych* [...].²³

Čeští autoři, básníci, kteří jsou Herbertovými vrstevníky, hledají na rozdíl od něho inspirace ve svém blízkém okolí. I oni pocítují potřebu „vizualizace“ svého světa slov, avšak ve srovnání s Herbertovými návraty do starověké kolébky novodobé kultury, jsou „přízemní“, když jejich inspiračními zdroji je česká městská periferie.²⁴ Snad i tento fakt, obdiv k Herbertovým kulturním inspiracím a absence obdobného pohledu v dílech českých autorů tohoto období, mohl v uvádění jeho veršů do českého kontextu sehrát významnou roli zvláště po roce 1965 a v 90. letech a vlastně dodnes. Česká literatura nemá demiurga typu Zbigniewa Herberta, proto je tak dobře, že značná část jeho tvorby již byla do češtiny přeložena.

V první etapě uvádění básnické tvorby Zbigniewa Herberta do českého prostředí to byly sice pouze tři básně *Substance – Substancja* ze sbírky *Hermes, pies i*

²² Cit. podle *Apostol w podróży służbowej. Prywatna historia sztuki Zbigniewa Herberta*. Lublin 2006, s. 4.

²³ Cit podle Delaperrière, M.: op. cit., s. 30.

²⁴ Výstavy výtvarníků Skupiny 42 se konaly od r. 1943 v různých městech tehdejšího protektorátu Čechy a Morava, tak např. na jaře r. 1943 v Nové Pace, téhož roku na podzim v Praze, v r. 1945 v Praze, v osvobozeném Československu již v r. 1946 v Bratislavě, téhož roku v Brně. Výtvarníci Skupiny 42 pronikli v letech 1945–1948 i na světové výstavy, ve svém vývoji prošli od kubismu přes surrealismus až k realismu, zachycujícímu pražskou periferii, která je uchvátila svou poezií všedního dne (byly to okrajové části dnes už většinou neexistující krajiny Libně, té krajiny duše Bohumila Hrabala, Holešovic se svým přístavem, Košíř, Podbaby, magického světa průmyslových částí Prahy, která se stala předlohou mnoha obrazů s ploty se starými plakáty, kůlnami, skladišti, dvorky, obrazy starých továren, pražských tramvajů a temných zákoutí města.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

gwiazda, (přeložil M. Holub), *Fortinbrasova elegie*²⁵ – *Tren Fortynbrasa* ze sbírky *Studium przedmiotu a Děšť* – *Deszcz* ze sbírky *Hermes, pies i gwiazda* (obě básně přeložila V. Dvořáčková), které měli čeští čtenáři v celém cyklu básní *Almanachu Květen 1958* k dispozici. Překládání Herbertova díla však dále trvá a je zřejmé, že návraty českých překladatelů k ještě nepřeloženým Herbertovým textům, a to nejen starší generace, budou i nadále pokračovat.

Rok 1965 – druhá etapa uvádění veršů Zbigniewa Herberta v českých překladech

Zásluhou Vlasty Dvořáčkové a Miroslava Holuba již v roce 1965 české nakladatelství SNKLU vydalo samostatný reprezentativní výběr veršů Zbigniewa Herberta pod názvem *Studium předmětu*, celkem 58 básní ze sbírek *Struna světla* (1956), *Hermes, pes a hvězda* (1957) a *Studium předmětu* (1961). Herbertovo dílo se tak dočkalo obdobné edice jako dílo Różewiczowa.²⁶

Miroslav Holub,²⁷ autor doslovu a zároveň překladatel části Herbertových veršů, mimo jiné charakterizuje pro české čtenáře té doby Zbigniewa Herberta takto:

*Následovník, prý obdivovatel Norwidův, mladší soupeřník Różewiczův, inspirovaný Eliotem a jeho školou, znalec antické kultury, typický představitel intelektuální poezie.*²⁸

Holub vystihl i hlavní rysy Herbertovy poetiky:

*Od alegoricko-metaforických tendencí prvních knih (Struna světla, 1956, Hermes, pes a hvězda, 1957) postupuje až k doslovnému Studiu předmětu (1961), kde metaforické bohatství podřizuje přímému, maximálně jasnému a sevřenému, takzka filozofickému odvíjení myšlenky analyzující a integrující.*²⁹

²⁵ V českém překladu z té doby nenajdeme dedikaci: „Dla M. C.“

²⁶ Różewicz, T.: *Uprostřed života*. Praha, SNKLHU 1958.

²⁷ Českého lékaře, imunologa a přírodovědce Miroslava Holuba, překladatele veršů Zbigniewa Herberta, navzájem spojuje nejen doba narození, protože datem Holubova narození je 13. září roku 1923, tedy narodil se jen o rok dříve než Herbert (29. října 1924), ale i to, že oba svou životní pouť ukončili téměř ve stejném čase, Holub 14. července 1998, kdežto Herbert v témže roce přesně o 14 dní později. Oba básníky spojuje i láska k anglosaské kultuře, oba jsou ve svých básních velmi úsporní až asketičtí, pokud jde o ozdobnost básnického jazyka, oba pociťují odpovědnost za každé své slovo vypořezané v básni: Herbert jako dědic Norwidovy zásady *Odpowiednie dać rzeczy – slowo*, tj. ve shodě s pravdou, to je i premisa, která je vlastní vědeckému myšlení básníka Miroslava Holuba.

²⁸ Herbert, Z.: *Studium předmětu*. Praha 1965. Doslov, s. 94.

²⁹ *Ibid.*, s. 94.

K osobnějšímu konstatování se Holub dostal na závěr svých úvah:

*Viděl jsem Herberta jednou: je z lidí, kteří vypadají přesně tak jako jejich tvorba, jakož i z lidí, které vidíte jednou, abyste pak za 10 let pokračovali v načatém rozhovoru s nimi bez pocitu, že mezitím uplynulo něco nenávratného.*³⁰

Zdá se, že právě věcná střízlivost a tkvění polského básníka Herberta ve skutečnosti, která ho zneklidňuje a podněcuje k dalšímu pozorování, autora tehdy již tří rozsáhlých sbírek, ale také rozhlasové hry *Druhý pokoj* a divadelní hry *Jeskyně filozofů*, byly tím, co bylo blízké i českému překladateli Miroslavu Holubovi. Ten již v programové studii z r. 1956 nazvané *Náš všední den je pevnina*³¹ formuluje své spisovatelské krédo:

Jen zachycením faktů života můžeme postihnout dynamiku světa, nesmírného vývoje, který se valí kolem nás a v nás. [...] Jen fakta – v poezii jako ve vědě – nám umožňují být kritickými a dělat kritickou a nemanifestační poezii.

Tedy poezii prostou, neokázalou, jež reflektuje všední den, s událostmi, jimiž žijí obyčejní lidé. To oni jsou tvůrci jazyka básní, oné *každodenní lidské řeči*, jak konstatuje Holub dále. Prosté věci a jejich obrazy jsou např. přítomny v básni *Dvěře* ze sbírky *Jdi a otevři dveře* z r. 1961:

*Jdi a otevři dveře. / Třeba je tam venku / strom, nebo les / nebo zahrada / nebo magické město. / Jdi a otevři dveře. [...] Třeba je tam tvář, / nebo oko, / nebo obraz obrazu. / Jdi a otevři dveře. / Když je tam mlha, / spadne. [...]*³²

O mnoho let později,³³ v roce 1990, Holub odpověděl na otázku *Czy pomysł posługiwania się stylem nastawionym na konkret przyszedł panu do głowy właśnie w latach milczenia?*,³⁴ že tento styl psaní, „civilní“, bez patosu a budovatelského nadšení byl [...] *jakiś przeciw-styl. W gruncie rzeczy chodziło o protest przeciwko*

³⁰ Ibid.: s. 95,

³¹ Uveřejněno v časopise *Květen*, roč. 1956, citováno podle: *Česká literatura od počátků k dnešku, Kniha textů 4, 2. polovina 20. století*, Praha 2001, s. 219; Miroslav Holub [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://vsechno.kvalitne.cz/index.php?id=2_1&ids=71.

³² Citováno podle *Dějiny české literatury 1*, Praha 2007, s. 221–222.

³³ V roce 1990 Holub poskytl rozhovor Dennisovi O'Driscollovi, který v polské verzi (z anglického originálu přeložil Julius Plaza) otiskl s názvem *Czech w Irlandii* časopis *Literatura na świecie*, nr. 7/1997, s. 201–211.

³⁴ Ibid., s. 205.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

*oficjalnej poezji, impotencnim wierszom pierwszomajowym i miłosnym pisanym przez uznanych starszych pisarzy.*³⁵

Holub na rozdíl od Herberta věří v možnosti poezie podílet se na společenském vývoji aktivně, když na otázku, zda *poezja odegrała jakąś istotną rolę w życiu współczesnych Czeschosłowaków*,³⁶ připouští, že dobou, kdy se začalo dít mnoho nového v literárním a uměleckém životě české a slovenské společnosti byla léta od r. 1956 do r. 1968, kdy bylo cítit, že *wszystko idzie ku lepszemu, a poezja wiodła prym. Bardzo wiele z tego, co działo się z formą w teatrze, w telewizji, z innymi formami literackimi miało wyraźny podkład poetycki. [...] W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych nigdy nie odzyskała już tej pozycji, jaką miała w sześćdziesiątych.*³⁷

Miroslav Holub je tedy přesvědčen o síle poezie alespoň v politicky vypjatých časech, jakými byla doba druhé poloviny 50. let a hlavně tzv. zlatá léta šedesátá minulého století v českém prostředí.³⁸

Léta 70. a 80. – samizdat

Oslabení vlivu poezie na společenské dění v české společnosti můžeme naopak konstatovat pro dvě dekády – 70. a 80. léta jsou dobou tzv. normalizace; tehdy česká literatura existuje ve třech podobách: jako literatura oficiální, která slouží režimu socialistického Československa, neoficiální literatura exilová³⁹ a neoficiální literatura samizdatová.⁴⁰ Obdobnou společenskou a kulturní schizofrenii oficiální a

---

³⁵ Ibid., s. 206.

³⁶ Ibid., s. 207.

³⁷ Ibid., s. 208. V roce 1969 byl vydán polský výbor Holubových veršů pod názvem *Model człowieka* v překladu Leszka Engelkinga.

³⁸ Na tomto místě připomeňme, že i Holubovy verše byly zásluhou Leszka Engelkinga a Mariana Grześcaka v r. 1996 přeloženy do polštiny ve výboru nazvaném Miroslav Holub: *Wiersze*. Srov.: Machej, Z.: In: *Literatura na świece*, nr7/1997, s. 298–301.

³⁹ Česká literatura v letech 1945–1990, [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_literatura_v letech_1945-1990#Exilov.-C3.A1_literatura_2; '68 Publishers [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Sixty-Eight_Publishers, [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Bdectv%C3%AD>; připomeňme jména nejznámějších představitelů: Pavel Kohout, Jiří Kolář, Jan Křesadlo, Milan Kundera, Věra Linhartová, Arnošt Lustig, Josef Škvorecký ad.

⁴⁰ Např. v r. 1972 založil Ludvík Vaculík edici *Petlice*, po r. 1977 (Charta 1977) – Česká expedice, Kramériova expedice, Studnice – Brno, od r. 1979 Vokno, v r. 1981; fejetony L. Vaculíka, *Kritický sborník, Revolver* pod názvem *Model człowieka* v překladu Leszka Engelkinga.

Na tomto místě připomeňme, že i Holubovy verše byly zásluhou Leszka Engelkinga a Mariana Grześcaka v r. 1996 přeloženy do polštiny ve výboru nazvaném Miroslav Holub: *Wiersze*. Srov.: Machej, Z.: In: *Literatura na świece*, nr 7/1997, s. 298–301.

neoficiální kulturní komunikace v rámci Československa nacházíme i v Polsku⁴¹ a vlastně postupně ve všech lidově demokratických státech.

V polské společnosti 70. let také není místo pro optimismus pokud jde o podíl literatury na kulturním rozvoji společnosti, takže není divu, že i Herbert v r. 1972 vyjadřuje pochybnosti o významu literatury (poezie) a její role v současné době, když v úvaze pod titulem *Poeta wobec współczesności*, která vzbudila nesouhlasnou odezvu ze strany mladých polských básníků (Ryszard Krynicki ad.), nevěří, že poezie *dokonuje nagłych przewrotów w świadomości społecznej, i o poezji, której zadaniem jest zaangażowanie po jednej słusznej stronie tak zwanej barykad.*⁴² Herbert je přesvědčen, že *historia nie zna ani jednego przykładu, aby sztuka czy artysta kiedykolwiek czy gdziekolwiek zdolał wywrzeć bezpośredni wpływ na losy świata [...]*; z tohoto konstatování pak logicky vyplývá i Herberův závěr, že *powinniśmy być skromnymi, świadomi swej ograniczonej roli i siły.*⁴³

Ve verši *Do Ryszarda Krynickiego – list* (Raport z oblézzoneho města – 1983) se Herbert k tomuto problému, ještě jednou vrací:⁴⁴

*Na chude barki wzięliśmy sprawy publiczne / Walkę z tyranią kłamstwem zapisy
cierpienia / Lecz przeciwników – przynasz – mieliśmy nikczemnie małych, / czy
warto zatem zniać świętą mowę do belkotu z trybuny do czarnej piany gazet... /
jakich sił ducha trzeba by wykrzesać / bijąc na oślep rozpaczą o rozpacz / iskierkę
światła hasło pojednania...*

V českém překladu Miroslava Červenky pak čteme:⁴⁵

Česká literatura v letech 1945–1990, [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_literatura_v_letech_1945-1990#Exilov.C3.A1_literatura_2; *68 Publishers* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Sixty-Eight_Publishers; *Svědectví* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Bdectv%C3%AD>; připomeňme jména nejznámějších představitelů: Pavel Kohout, revue, divadlo: V. Havel, P. Kohout, I. Vyskočil, písničkáři – Karel Kryl (od r. 1969 v exilu), J. Nohavica, Karel Plíhal, Vladimír Merta, Jiří Dědeček, viz *Libri prohibiti* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://libpro.cts.cuni.cz/fondy.html>; *Vokno* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z <http://www.vons.cz/vokno>.

⁴¹ Polský „drugí obieg“ od r. 1976.

⁴² Herbert, Z.: *Poeta wobec współczesności*. In: Herbert nieznany. Rozmowy. Warszawa 2008, s. 5.

⁴³ Ibid.: s. 5.

⁴⁴ Herbert, Z.: *Poezje*. PIW, Kolekcja Poezji Polskiej XX wieku. Wydanie drugie, Warszawa 1998, s. 458–459.

⁴⁵ Cit. podle Herbert, Z.: *Poslání pana Cogito*. Praha, Československý spisovatel, Nakladatelství Lidové noviny 1991, s. 120.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

na slabá bedra jsme vzali veřejné záležitosti / zápas s tyranií se lží protokoly trápení / ale protivníky uznáš jsme měli nicotné / stojí pak za to snižovat svatou řeč / k blábolu z tribun k černé pění žurnálů ... / jakých sil by bylo potřeba aby chom vykřesali / nazdařbůh tlukouce zoufalstvím o zoufalství / jiskřičku světla signál smíru...

V českém překladu je titul polského originálu *Do Ryszarda Krynickiego – list* přeložen jako *Poslání Ryszardu Krynickému*, v němž překladatel skvěle využil závěru básně a od slovesa „posílám“ utvořil substantivum verbale „poslání“, jež je sémanticky bohatší než slovo „list“ originálu.

To, jaké jsou tedy možnosti každého umělce-básníka, který cítí odpovědnost za své dílo, Herbert shrnul do konstatování:

*Sfera działalności poety, jeśli ma on poważny stosunek do swojej pracy, nie jest współczesność, przez którą rozumiem aktualny stan wiedzy społeczno-politycznej i naukowej – ale rzeczywistość, uparty dialog człowieka z otaczającą go rzeczywistością konkretną, z tym stolkiem, z tym bliźnim, z tą porą dnia, kultywowanie zaniżającej umiejętności kontemplacji.*⁴⁶

Uvědomělá snaha po dialogu však předpokládá vzájemné souznění mezi autorem a čtenářem, jak jí dosáhnout, když svět kolem nás se řídí naprosto odlišnými pravidly na hony vzdálenými, než je čtení básní a přemýšlení nad moudrými slovy jejich básníků?

Slova o nejzávažnějších úkolech umělců graduje Herbert stanovením priorit, za něž považuje *budowanie wartości, [...] ustalenie ich hierarchii, to znaczy świadomy, moralny ich wybór z wszystkimi życiowymi i artystycznymi konsekwencjami, jakie z tym są związane [...]*.

Za potřebné a žádoucí jsou podle Herberta ty verše, *w których dostrzegam coś, co nazwałbym cechą przeźroczystości semantycznej [...]* Owa *przeźroczystość semantyczna jest to własność znaku polegająca na tym, że w czasie używania go uwaga jest skierowana na przedmiot oznaczony i sam znak nie zatrzymuje na sobie uwagi. Słowo jest oknem otwartym na rzeczywistość.*⁴⁷

80. léta – třetí, neoficiální samizdatová etapa uvedení díla Zbigniewa Herberta do českého prostředí

Za této situace pak nepřekvapí, že i další české překlady Herbertových textů vznikaly v samizdatu, a můžeme konstatovat, že příčinou toho, že o Herbertovi nebylo vhodné mluvit, byl jak sám autor, známý svými politickými a morálními

⁴⁶ Herbert, Z.: *Poeta wobec współczesności*. In: Herbert nieznany. Rozmowy. Warszawa 2008, s. 7.

⁴⁷ Ibid., s. 8.

postoji, tak také překladatel Miroslav Červenka, který byl z politických důvodů na indexu.⁴⁸ Miroslav Červenka přeložil (pseudonym Otakar Č. Mokřý) a v Krameriově expedici vydal v r. 1985 Herbertovy verše s názvem *Pan Cogito*, o rok později Červenka přeložil (v téže Krameriově expedici a pod stejným pseudonymem) *Zprávu z obleženého města a jiné básně (Raport z obleżonego miasta i inne wiersze)*. Herbertovy verše v té době nejsou kromě okruhu spolupracovníků Vladimíra Pistoria a Miroslava Zelinského mezi českými čtenáři běžně dostupné.

Léta 90. – poezie, eseje, dramatické texty

Obě neoficiální edice nejen v době svého vzniku, ale hlavně po svém vydání v r. 1991 ve vydavatelství Československý spisovatel – nakladatelství Lidové noviny, v rámci výběrové řady Klubu přátel poezie, pod názvem *Poslání pana Cogito* jsou dokladem českých překladatelů a vydavatelů o tom, že velmi brzy po r. 1989 vznikla potřeba Herbertovu tvorbu vydat česky nově.

Vlasta Dvořáčková přeložila v úplnosti básně s názvem *Pan Cogito*, kdežto překladu *Raportu z obleżonego miasta* se ujal Miroslav Červenka, který tak navázal na svůj dřívější samizdatový překlad z r. 1985.⁴⁹ Výbor veršů doprovází zasvěcená studie M. Červenky,⁵⁰ jež vychází z části monografie Stanisława Barańczaka *Uciekinier z Utopii*, publikovaného roku 1985. Český překlad Barańczakovy charakteristiky Herberta – člověka a jeho názorů, postojů a přesvědčení, jak se reflektovaly v celém jeho díle, jsou pro toto české vydání nesmírně závažné, ať je to místo Herbertova narození – Lvov, multikulturní město tragických událostí, jako byla dvojitá okupace v r. 1939 (1. a 17. září), z nichž to druhé datum je Herbertem zvětšeno v básni s prostým a všem Polákům jasným a srozumitelným titulem básně *17. IX*, nebo autorovo nadčasové poselství o odpouštění vin. Červenkův překlad této básně, zvláště její pointa, patří k nejpůsobivějším textům celku publikace. Připomeňme si její znění v polském originálu a poté v českém překladu:

*Moja bezbronna ojczyzna przyjmie cię najeżdźco, / I da ci sazeń ziemi pod wierzbaq – i spokój / By ci co po nas przyjdą uczyli się znowu / Najtrudniejszego kunsztu – odpuszczania win.*⁵¹

⁴⁸ Prof. PhDr. Miroslav Červenka, DrSc. [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://www.ucl.cas.cz/bio_MiroslavCervenka.html

⁴⁹ České překlady sbírek *Pan Cogito* a *Zpráva z obleženého města* vyšly samostatně r. 1985 a 1986 v samizdatové edici vydávané Vladimírem Pistoriem, poté společně v r. 1988 v brněnském samizdatu zásluhou Miroslava Zelinského.

⁵⁰ Svůj text Červenka nazval *Úvaha na závěr*, s. 208–219.

⁵¹ Herbert, Z.: *Wiersze wybrane*. Wybór i opracowanie R. Krynicki. Wydawnictwo a5, Kraków 2004, s. 277.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

*Má bezbranná otčina tě přijme útočnicku / Dá ti sáh země pod vrbou a klid / Aby ti co přijdou po nás učili se znovu / Nejsvízelnějším umění odpouštění vin.*⁵²

Českého čtenáře v Červenkově překladu asi překvapí v jinak soudobé variantě češtiny archaický pojem „otčina“, lexém bezpříznakový v 19. století, místo stylisticky neutrálního pojmenování „vlast“, uzuálního ve století dvacátém. Vztah k vlasti Češi nevyjadřují rádi velkými slovy, přesto je překladatelova volba namístě, neboť tak dosáhl hlubšího historického „vkořenění“ toho, co označuje společný národní a kulturní kontext.

Z Červenkově překladu uveďme dále významově nejzávažnější pasáže ze *Zprávy z obleženého města* ve srovnání s polským originálem (*Raport z obleżonego miasta*):

*[...] teraz kiedy piszę tę słowa zwoleńnicy ugody / zdobyli pewną przewagę nad stronnictwem niezłomnych / zwykle wahania nastrojów losy jeszcze się ważą ...[...]/ i jeśli Miasto padnie a ocaleje jeden / on będzie niósł Miasto w sobie po drogach wygnania / on będzie Miasto / patrzymy w twarz głodu twarz ognia twarz śmierci / najgorsza ze wszystkich – twarz zdrady / i tylko sny nasze nie zostały upokorzone.*⁵³

*...teď co to píšu zastánci dohody / dosáhli jisté převahy nad stranou neústupných / běžné kolísání nálad kostky ještě nejsou vrženy [...] / a když město padne a přežije jediný / ten ponese město v sobě po cestách vyhnanství / ten bude město / hledíme do tváře hladu tváře ohně tváře smrti / a té nejhroznější ze všech do tváře zrady / a jenom naše sny zůstaly nepokořeny.*⁵⁴

V podrobnějším srovnání sémanticky relevantních, Herbertem akcentovaných pasáží, kdy není jisté, jaký výsledek situace nastane – *losy jeszcze się ważą* – český překladatel Červenka mistrovsky užil aktualizovanou výpověď G. Julia Caesara *Alea iacta est / esto*, – *Kostky jsou vrženy* jako neukončený akt – **kostky ještě nejsou vrženy.**⁵⁵

V případě verše *najgorsza ze wszystkich – twarz zdrady* zesílil český překladatel adjektivum *najgorsza*, doslova *nejhorší*, adjektivem *nejhroznější*, doslova *najgroźniejszy*, obraz zrady. V českém překladu však není zachována symbolika města, které Herbert záměrně napsal s velkým písmenem, aby tak umocnil a rozšířil

⁵² Herbert, Z.: *Poslání pana Cogito*. Praha, Československý spisovatel, Nakladatelství Lidové noviny 1991, s. 182.

⁵³ Herbert, Z.: *Wiersze wybrane*. Wybór i opracowanie R. Krynicki. Wydawnictwo a5, Kraków 2004, s. 286.

⁵⁴ *Poslání pana Cogito*. Praha, Československý spisovatel, Nakladatelství Lidové noviny 1991, s. 200–201.

⁵⁵ Srov. *Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení*. Praha 1988, s. 42.

význam tohoto symbolu. To není jakékoliv obležené město, to je místo-domov, to je Polsko, ohrožené v r. 1982 nebezpečím ztráty své identity nejen kulturní, ale i národní. M. Červenka ve svém překladu tyto konotace nezachoval.

Celkem 40 básní pod titulem *Pan Cogito* přeložila Vlasta Dvořáčková, a potvrdila tak, že Herbertovi nejen rozumí, ale že je jí blízký jako člověk i jako básník. Specifika jejího překladu filozoficky složitých poselství lze doložit srovnáním polského originálu a jejího českého překladu:

Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu / po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę / idź wyprostowany wśród tych co po kolanach / wśród odwróconych plecami i obalonych w proch / ocalaleś nie po to aby żyć / masz mało czasu trzeba dać świadectwo / bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny [...] / i nie przebaczej zaiste nie w twojej mocy / przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świcie... [...] / strzeż się jednak dumy . / strzeż się oschłości serca... [...] / Bądź wierny Idź⁵⁶

Jdi kam šli tamti k temné hranici / pro zlaté rouno nicoty tvůj poslední rytířský řád / jdi vzpřímen vprostřed těch co klečí na kolenou / vprostřed těch zády odvrácených a obrácených vprach / zachránil ses ne proto abys žil / máš málo času musíš vydat svědectví [...] / buď odvážný když rozum zavádí buď odvážný ... / neodpouštěj vpravdě není ve tvé moci / odpouštět jménem těch zrazených za svítání / stráž se oschlosti srdce... / Buď věrný jdi⁵⁷

Přes obdiv k překladatelce, která je známá svou touhou předat co nejvíce z originálu básnické předlohy, si dovolíme upozornit na některé drobnosti, které se v českém překladu ztratily:

kompozice básně naznačuje, že autor první a poslední apel spojuje do celku, v němž k výzvě „jdi“ správnou cestou, vzpřímeně, s vnímavým srdcem pro ty, kteří jsou slabí a ohrožení, tobě byla dána šance, aby ses zachránil a podal svědectví o sobě, lidech a událostech, k tomu však potřebuješ odvalu, protože rozum tě může zradit, selhat. Imperativ „Jdi“ v originálu je proto na začátku i v závěru básně zvýrazněn formálně, ale hlavně obsahově a signalizován velkými písmeny, překladatelka tím, že předlohu nerespektovala, oslabila naléhavost apelu i sevřenost kompozice básně. Nadto rozšířila bez potřeby autorovu formulaci *twoja ostatnia nagrode / tvou poslední odměnu na tvůj poslední rytířský řád*.⁵⁸

⁵⁶ Herbert, Z.: *Wiersze wybrane*. Wybór i opracowanie R. Krynicki. Wydawnictwo a5, Kraków 2004. *Przesłanie pana Cogito*, s. 229–230.

⁵⁷ Herbert, Z.: *Poslání pana Cogito*, s. 89, 90, 90.

⁵⁸ V pozdějším vydání z r. 2000, *Epilog bouře*, překladatelka zvolí vhodnější variant, s. 83–84. Srov. dále.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

Na téma dobrých překladů bylo napsáno velmi mnoho slov, čeští mistři překladů velmi často s humorem píší o své vlastní práci, zmiňme za všechny Juliana Tuwima, který o adekvátnosti překladu vůči originálu napsal:

*Przetlumaczony (wiersz) powinien wskazywać te sama godzinie co oryginal. Dłatego praca tłumacza przypomina prace zegarmistrza.*⁵⁹

Čeští překladatelé, zvláště Vlasta Dvořáčková, respektují text originálu při zachování jeho jedinečnosti (úspornost slov, úsečnost jazyka, eliptičnost básnického vyjádření, ale také asonance jako prostředek gradace) a převádějí ho s citem pro celek básně i s vědomím závažnosti každého detailu. Znalost polštiny V. Dvořáčkové je na vynikající úrovni, pro ni platí, že oba jazyky dokonale ovládá.

Přesto ani její překlad v detailní srovnávací analýze s **textem originálu** – není dokonale a i v překladu z r. 1958 jindy českém překladu Vlasty Dvořáčkové najdeme stylistickou nedokonalost. Je to v jejím českém překladu verše *Dwie krople*, česky doslova *Dvě kapky*, zatímco u Dvořáčkové najdeme titul *Dvě krůpěje* (s. 7). Naštěstí si zkušená překladatelka uvědomila svůj omyl a v souborném vydání Herbertových veršů s názvem *Epilog bouře* z r. 2000 svůj překlad polského originálu *Dwie krople* nazvala adekvátně *Dvě kapky*.

Jiná situace nastala v případě českého překladu *Jeskyň filozofů*. Ve vydání z r. 1994 není uvedeno vročení originálu, s nímž autorky překladu pracovaly. Jak vyplývá z českého překladu, musel jím být text polského knižního vydání z r. 1973, v němž ve srovnání s tiskem z r. 1956 otištěném v časopise *Twórczość* nr 9,⁶⁰ došlo zřejmě zásahem cenzury k vypuštění významné pasáže, která mohla být v r. 1973 chápána politicky nepřijatelně. Jde o akt druhý (*Drugie intermedium chóru*). Ve verzi z r. 1956 *Chórzysta II* a *Chórzysta III* reagují na tvrzení, že lid převezme vládu do svých rukou, a bude méně vojen. Na to odpovídá

Chórzysta III:

Wtedy będzie się zabijało wrogów ludu.

Zwolennicy króla będą ćwiartkowali zwolenników demokracji.

Chórzysta II

Tak, tak. Wiecznie to samo. Ci sami spryciarze na górze – Ci sami oszukani na dole. Te same mowy, pomniki, więzienie.

⁵⁹ Cit. podle Burko, J.: *Tłumaczyc Zbigniewa Herberta, szczęście i udreka*. In: *Wyraz wyluskany z piersi*, s. 17.

⁶⁰ Cit. podle Elektorowicz, L.: *Tajemnica Sokratesa. Glosa do dramatu Jaskinia filozofów*. In: *Wyraz wyluskany* s. 201–202. Autor upozorňuje na fakt, že ve vydání z r. 1973 – *Wybór poezji – Dramaty*, Czytelnik, Warszawa 1973, chybějí významově relevantní pasáže *Chórzysta III* i *Chórzysta II*.

Chórzysta III
Jedno wielkie świństwo.

Český překlad, který evidentně vznikl ke své škodě podle knižní verze z r. 1973, zní následovně:

Chórzysta III
Wtedy...

To pak...

Chórzysta II
Tak, tak. Wiecznie to samo.

Ano, ano. Pořád dokola.

V českém překladu tak postrádáme pasáže

Ci sami spryciarze na górze – Ci sami oszukani na dole. Te same mowy, pomniki, więzienie – Jedno wielkie świństwo.

Na otázku, zda je Herbertův text možné interpretovat jako aktuální i pro dobu svého vzniku, tj. pro rok 1956, odpověď bude kladná. Zásah cenzury v r. 1973 deformoval autorův záměr vzhledem k současnosti r. 1973, kritické ostří Herbertových slov bylo oslabeno. A pokud jde o dnešek: autorova slova platí bohužel dodnes, avšak český čtenář v tomto případě byl o autorovu nadčasovou moudrost ochuzen.

Dva roky po polské edici Herbertova *Epilogu burzy* (1998), vydaném krátce před autorovou smrtí,⁶¹ vyšel (v r. 2000) v pražském nakladatelství Mladá fronta český výběr veršů s názvem *Epilog bouře*. Kromě básní starších sbírek (*Struna światla* – 1956, *Hermes, pies i gwiazda* – 1957 a *Studium przedmiotu* – 1961) jsou do tohoto výběru zahrnuty básně ze sbírky *Napis* (1969), *Pan Cogito* (1974), *Raport z obléžonego miasta* (1983), *Elegia na odejście* (1993), *Rowigo* (1993) a *Epilog burzy* (1998). Mezi překladateli jsou uvedeny nám již známé osobnosti české literatury, kultury a vědy: Miroslav Červenka, Vlasta Dvořáčková a Miroslav Holub, tehdy již nežijící.⁶² Tento reprezentativní výběr doprovodil svým zasvěceným komentářem pod titulem *Český Herbert polskýmá očima* známý znalec obou litera-

⁶¹ *Herbertiada* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.wdq.home.pl/herbert/glowna.htm>.

⁶² *Obsah* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/-showContent.jsp?docId=174>.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

tur, české a polské, Jacek Baluch. Básně zahrnuté do první české edice po autorově smrti v r. 1998, jsou v řadě případů návraty k již editovaným básním, mnohé z nich jsou zařazeny nově a některé jsou upraveny, tj. nově přečteny.

V téže roce přeložila Jarmila Novotná esej s názvem *Dušička* (ze sbírky esejů *Labirynt nad morzem*, vydání r. 2000).⁶³ V tomto případě se jedná o překlad svědomitý, česká verze polského originálu orientuje českého čtenáře bezproblémově jak v tématu eseje, tak také formálně splňuje požadavky na texty, jež popularizují klasickou řeckou a římskou kulturu. Autorka českého překladu si zřejmě vybrala právě tento text s ohledem na některé Herbertovy závěry, v nichž hodnotí svůj podíl na šíření znalosti o klasické kultuře, uvažuje o vztahu dnešních lidí ke kulturnímu odkazu minulosti.

Básnická tvorba Zbigniewa Herberta zneklidňuje také mladou generaci českých překladatelů, kteří se vracejí k již dříve přeloženým veršům, nebo rozšiřují nabídku toho, co zatím z Herbertovy básnické tvorby nebylo přeloženo. Nová média (internet) umožňují velmi rychlou orientaci jak v domácí literární tvorbě, tak v literární tvorbě evropské či v přeložených literárních textech např. českých do polštiny a vice versa.⁶⁴

Rok 2008 – 10. výročí úmrtí Zbigniewa Herberta

Tomuto výročí věnoval pozornost Český rozhlas 3 – Vltava, který v rámci pravidelného cyklu nazvaného *Svět poezie* představil Herbertovu tvorbu s názvem *Smrt polského Sokrata*. Čeští posluchači byli seznámeni nejen s životními osudy vynikajícího polského básníka, ale také s ukázkami z jeho tvorby v novém překladu Libora Martinka. Herberta jako autora dramatických textů tatáž rozhlasová stanice Vltava uvedla v rozhlasové premiéře text pod názvem *Druhý pokoj* v překladu Vlasty Dvořáčkové a v provedení Hany Kofránkové.⁶⁵

---

⁶³ *Zbigniew Herbert: Labyrint u moře* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=20405>;

⁶⁴ *Literární střepina* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.strepina.cz/zdroje/iliteratura/>; *Polsko* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/sekce.asp?sekceID=989>; *Polsko* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=24465>, *i-literatura* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.facebook.com/group.php?gid=39415397239>; *Barbora Matoušková* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/autor.asp?autor=Barbora%20Matoušková>. Poděkování patří L. Martinkovi za poskytnutí svých překladů autorce tohoto textu. *Maciej Ruczaj: Zbigniew Herbert: Portrét autora* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/autor.asp?autor=Maciej%20Ruczaj>.

⁶⁵ *Miloš Doležal: Smrt polského Sokrata* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rtip/portál/_zprava/474758.

Rok 2009

Několik poznámek k překladům Herbertových básní *Poslání pana Cogito* a *Co pro vás ještě mohu udělat*

K zamyšlení nad překladatelskými postupy nás inspirovala skutečnost, že čeští překladatelé, starší generace, se poměrně často vracejí ke svým starším překladům ve snaze vytvořit svůj co nejdokonalejší překlad.⁶⁶ Nejmladší generace (v našem případě L. Martinek a Barbora Matoušková) jsou uvedeni pro srovnání a posouzení, jak se jim i starším kolegům jejich záměr daří uskutečňovat, nabízíme v krátkém přehledu:

1. Zbigniew Herbert: *Przeslanie Pana Cogito*⁶⁷

Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu / po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę / idź wyprostowany wśród tych co po kolanach / wśród odwróconych plecami i obalonych w proch / ocalałeś nie po to aby żyć / masz mało czasu trzeba dać świadectwo / bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny / w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy ...[...] / niech nie opuszcza ciebie twoja siostra Pogarda / dla szpiclów katów tchórzy – oni wygrają / pójdą na twój pogrzeb i z ulgą rzucą grudę / a kornik napisze twój uładowany życiorys / i nie przebacząj zaiste nie w twojej mocy / przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świcie...[...] / strzeż się jednak dumy .... / strzeż się oschłości serca...[...] / Bądź wierny **Idź**

Překlad Vlasty Dvořáčkové z r. 1991, *Poslání pana Cogito*⁶⁸

Jdi kam šli tamti k temné hranici / pro zlaté rouno nicoty tvůj poslední rytířský řád / jdi vzpřímen vprostřed těch co klečí na kolenou / vprostřed těch zády odvrácených a obrácených v prach / zachránil ses ne proto abys žil / máš málo času musíš vydat svědectví [...] / buď odvážný když rozum zavádí buď odvážný ... / neodpouštěj vpravdě není ve tvé moci / odpouštět jménem těch zrazených za svítání / stráž se oschlosti srdce...[...] / Buď věrný **jdi**

⁶⁶ K textům svých překladů se vrací, jak vyplývá ze srovnání starší a novější verze překladu veršů Zb. Herberta do češtiny např. Vl. Dvořáčková. Její návraty k vlastním textům a jejich korekturám, ale i k těm textům, jejichž korektury překladatel nemůže učinit, poněvadž již zemřel (Holub), jsou vždy přínosné. Může ovšem nastat situace, že editoři reedic nekonzultují nové vydání s překladatelem a uvedou mutaci překladu starší, neopravenou – samozřejmě tím přeloženému textu neprospějí. Je tomu např. v případě nejnovější edice Zbigniew Herbert/*Jan Zahradníček Ze země pana Nikoho. Dva středoevropské básnické tváře v tvář totalitě*. V tomto případě v básni *Poslání pana Cogito* (překladatelka Vl. Dvořáčková) je uveden text překladu z r. 1991, a nikoliv Dvořáčkovou upravený text z r. 2000 – ze sbírky *Epilog bouře*.

⁶⁷ Herbert, Z.: *Wiersze wybrane*. Wydawnictwo a5, Kraków 2004. Wybór i opracowanie R. Krynicki. S. 229–230.

⁶⁸ Herbert, Z.: *Poslání pana Cogito* Čs. spítovatel Praha 1991, s. 89–91.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

Překlad Vlasty Dvořáčkové z r. 2000, *Poslání pana Cogito*⁶⁹

Jdi kam šli tamti k temné hranici / pro zlaté rouno nicoty tvou poslední odměnu / jdi vzpřímen vprostřed těch co klečí na kolenou / vprostřed těch zády odvrácených a obrácených v prach / zachránil ses ne proto abys žil / máš málo času musíš vydat svědectví [...] / bud' odvážný když rozum selhává bud' odvážný... [...] / neodpouštěj vpravdě není ve tvé moci / odpouštět jménem těch zrazených za svítání / stráž se oschlosti srdce... / Bud' věrný Jdi

1a Srovnání polského originálu a českých překladů

po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę / idź wyprostowany wśród tych co po kolanach /

[...] bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny...

Doslovný český překlad (Marie Sobotková)

pro zlaté rouno nicoty, tvou poslední odměnu, jdi vzpřímeně uprostřed těch, co klečí na kolenou“ / [...] bud' odvážný, když rozum selhává, bud' odvážný... (Marie Sobotková)

Překlad Vlasty Dvořáčkové z roku 1991

pro zlaté rouno nicoty tvůj poslední rytířský řád / jdi vzpřímen vprostřed těch co klečí na kolenou [...] bud' odvážný když rozum zavádí bud' odvážný...

Překlad Vlasty Dvořáčkové z roku 2000

pro zlaté rouno nicoty / tvou poslední odměnu / jdi vzpřímen vprostřed těch co klečí na kolenou / [...] bud' odvážný když rozum selhává bud' odvážný...

Komentář

Z uvedených příkladů je zřejmé, že autorka českého překladu svými opravami českou verzi dovedla téměř k dokonalosti, její překlad je velmi blízký originálu; uvedme však několik příkladů z dalších pasáží polského originálu v jejím překladu, které nepovažujeme za zdařilé.

1b Srovnání polského originálu a českých překladů

niech nie opuszcza ciebie twoja siostra Pogarda / dla szpiclów katów tchórzcy – oni wygrają

Doslovný český překlad (Marie Sobotková)

ať neopouští tě tvá sestra Pohrdání / k špiclům katům a zbabělcům – ti vyhrají

⁶⁹ Herbert, Z.: *Epilog bouře*. Praha 2000, s. 83–84.

Překlad Vlasty Dvořáčkové z roku 1991, s. 90

nechat' tě neopouští tvá sestra Pohrdlivost / k špiclům, zbabělcům katům – oni vyhrají

Překlad Vlasty Dvořáčkové z roku 2000(?)

nechat' tě neopouští tvá sestra Pohrdlivost / k špiclům katanům a sketám – ti vyhrají

Komentář

Překlad VI. Dvořáčkové této části verše (z r. 1991) nabízí mnohem lepší řešení než pozdější z r. 2000; přesto užitím substantiva v obou vydáních **Pohrdlivost** český ekvivalent ztratil na své naléhavosti a hlavně aktuálnosti, posunul se do roviny básnického slova konce 19. století. Záměrnou / nezáměrnou archaizací se český překlad vzdálil potenciálnímu českému adresátovi, autorská výpověď originálu v českém překladu ztratila na své naléhavosti a aktuálnosti.

Substitucemi ve vydání z r. 2000 **zbabělců / sketám, katům / katanům** překladatelka užila nadbytečně emocionální výrazy, které celku básnické výpovědi neposloužily.

Tento pasus lépe do češtiny přeložila Barbora Matoušková, když zachovala volbou českých ekvivalentů (až na substantivum **tchoři**) rovinu stylově neutrální. Naléhavost a přesvědčivost Herbertovy básnické výzvy současnému člověku v jeho odporu k nositelům zla zůstala zachována věrněji a promlouvá i k českému čtenáři:

Překlad Barbory Matouškové z roku 2009

at' neopouští tě tvá sestra Pohrdání / špicly, katy a tchoři – oni vyhrají

Ani Matouškové se však při překladu tohoto Herbertova verše nedařilo ve všech částech překladu obdobně přesvědčivě:

1c Srovnání polského originálu a českých překladů

a nagrodzą cię za to tym co mają pod ręką / chłostą śmiechu zabójstwem na śmietniku

Doslovný český překlad (Marie Sobotková)

a odmění tě za to tím, co mají po ruce, bičem smíchu a vraždou na smetišti

Překlad Vlasty Dvořáčkové

a odmění tě za to tím co mají po ruce / důtkami smíchu vraždou na smetišti (s. 91)

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

Překlad Barbory Matouškové

a odmění tě za to tím co mají **při ruce / mrskáním smíchu vraždou na smetáku**

Komentář

Jestliže jako stylisticky vhodnější se jeví varianta Vlasty Dvořáčkové (nepodstatný rozdíl mezi adverbium *po ruce / při ruce* můžeme pominout), pak v druhé části verše *důtkami smíchu* (Dvořáčková) je srozumitelné a výstižné její řešení, kdežto formulace *mrskáním smíchu* (Matoušková) je bez znalosti polského originálu značně nejasná, protože jde o výsměšný, pohrdavý smích těch, kteří zvítězili silou, nikoliv svou mravní převahou, jehož účinek bolí jako úder důtek či biče. Další část přeloženého verše v podání V. Dvořáčkové je bezchybná, naprosto nepřijatelné je však řešení Matouškové, která lexémem *smeták* posunula svůj překlad do roviny kolokviální, které má za následek, jistě nechtěný, nepatřičné znevážení tragického vyznění situace obránců cti a jejich odvahy, z nichž mnozí končí svůj příkladný život krajně nedůstojně.

2. Zbigniew Herbert: *Epilog burzy*⁷⁰

Pozn.: Čeští překladatelé vycházeli z širší verze básně, zřejmě z vydání z r. 1998, tj. *Epilog burzy*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1998.

Co mogę jeszcze zrobić dla pana

Całe mnóstwo / otworzyć okno / poprawić poduszkę / wylać zimną herbatę – to wszystko / – to wszystko / dużo i mało zarazem / trzeba bowiem / robić to starannie / i z namysłem / otworzyć okno na całą wiosnę / poprawić głowę na kształt poduszki / strach pomyśleć co może uczynić / czytanie spuszczone z łańcucha / szkoła pisania / nie zadowolająca się konstatacją / że wszystko z wody / że wszystko z ognia / a nie drukiem / zaostrozonym dziobem pióra / w teczkach / i tak powstają / pożal się Boże / wciąż nowe / traktaty / bulle / rewokacje / stopy

Překlad V. Dvořáčkové, *Epilog bouře*,⁷¹

Co pro vás ještě mohu udělat

⁷⁰ Herbert, Z.: *Wiersze wybrane*. Wybór i opracowanie R. Krynicki. Wydawnictwo a5, Kraków 2004, s. 364. Zkrácená verze.

⁷¹ Čeští překladatelé vycházeli z širší verze básně, zřejmě z vydání z r. 1998, tj. *Epilog burzy*, Wydawnictwo Dolnośląskie Wrocław 1998, kdežto ve vydání Zb. Herbert: *Wiersze wybrane*, Wybór i opracowanie R. Krynicki. Wydawnictwo a5, Kraków 2004, je citovaný verš ve zkrácené podobě; zakončení verše: *poprawić głowę na kształt poduszki*. S. 364.

Spoustu věcí / otevřít okno / natřást polštáře / vylít studený čaj / – to je všechno? –všecko / mnoho / a málo zároveň / je totiž potřeba / dělat to pečlivě / a s rozmyslem / otevřít okno na celé jaro / natřást hlavu do tvaru polštáře / hrůza pomyslet / co může natropit / četba puštěná z řetězu / škola psaní / které se nespokojí konstatováním / že všecko je z vody / anebo všecko z ohně / a ne vytištěné / zaostřeným hrotem pera / ve složce na spisy / tak vznikají / odpusť mi Pámbu / pořád a pořád nové / buly / revokace / hranice

Překlad L. Martinka

Co pro vás ještě mohu udělat

Spoustu / otevřít okno / upravit polštář / vylít studený čaj / to všechno / všechno / hodně / a zároveň málo / je snad třeba / udělat to pečlivě / a s rozmyslem / otevřít okno na celé jaro / upravit hlavu podle tvarupolštáře / hrůza pomyslet / co může způsobit / čtení utržené z řetězu / škola psaní / nespokojující se konstatováním / že všechno je z vody / nebo všechno je z ohně / a ne z tisku / naostřeného hrotu pera ve složkách / a tak vznikají / smiluj se Bože / stále nové / traktáty / buly / revokace / hromady

Srovnání

Całe mnóstwo / otworzyć okno / poprawić poduszkę / wylać zimną herbatę [...] trzeba bowiem / robić to starannie / i z namysłem / otworzyć okno na całą wiosnę / poprawić głowę na kształt poduszki

Doslovný český překlad (Marie Sobotková)

Hodně věcí, otevřít okno, upravit polštář, vylít studený čaj [...] upravit hlavu podle tvaru polštáře

Překlad Vlasty Dvořáčkové

Spoustu věcí / otevřít okno / natřást polštáře / vylít studený čaj [...] otevřít okno na celé jaro / natřást hlavu do tvaru polštáře /

Překlad Libora Martinka

Spoustu / otevřít / okno / upravit polštář / vylít studený čaj [...] otevřít okno na celé jaro / upravit hlavu podle tvaru polštáře /

Komentář

VI. Dvořáčková vhodně doplnila svůj překlad o substantivum *věcí*, ale singulár *poduszke* nahradila plurálem *polštáře*. Méně šťastné řešení, jak ukazuje další překlad následujícího verše, je zvolené verbum *natřást* ve spojení s *polštářem*, které sice v tomto případě může být užito, avšak je zcela vyloučeno ve verši *natřást hlavu*, poněvadž hlavou se sice v pochybnostech třese, ale natřást ji nelze.

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

2a Srovnání polského originálu a českých překladů

*trzeba bowiem / robić to starannie / i z namysłem / otworzyć okno na całą wiosnę /
poprawić głowę na kształt poduszki*

Doslovný český překlad (Marie Sobotková)

je totiž třeba / dělat to pečlivě / a uvážlivě, otevřít okno na celé jaro, upravit hlavu podle tvaru polštáře

Český překlad Vlasty Dvořáčkové

je totiž potřeba / dělat to pečlivě / a s rozmyslem / otevřít okno na celé jaro / natřást hlavu do tvaru polštáře

Překlad Libora Martinka

je snad třeba / udělat to pečlivě / a s rozmyslem / otevřít okno na celé jaro / upravit hlavu podle tvaru polštáře

Komentář

I když v překladu L. Martinka je s hlavou i polštářem všechno v pořádku, vloudila se jiná chyba – polské *bowiem*, tj. česky „neboť, totiž“, nelze zaměnit za české *snad* = polsky „chyba“.

2b Srovnání polského originálu a českých překladů

*że wszystko z wody / że wszystko z ognia / a nie drukiem / zaostrzonym dziobem pióra /
w teczkach*

Doslovný český překlad (Marie Sobotková)

že všechno je z vody, že všechno je z ohně, a ne tiskem / zaostřeným hrotem pera / ve složkách na spisy

Překlad Vlasty Dvořáčkové

*že všechno je z vody / anebo všechno z ohně / a ne vytištěné / zaostřeným hrotem pera /
ve složce na spisy*

Překlad Libora Martinka

že všechno je z vody / nebo všechno je z ohně / a ne z tisku / naostřeného hrotu pera /

ve složkách

Komentář

V případě překladu L. Martinka postrádáme relevantní substantivum pl. *spisy*, které v závěru celého verše gradují myšlenku o zbytečnosti všech těch učených traktátů, úředních listin (ba dokonce papežských listů), všech těch výnosů a jejich následných rušení, odvolání a opětného potvrzení, tedy činností, které jsou nejen zbytečné, ale také nebezpečné: jejich nositelé mohou skončit v roli heretiků na hranici.

2c Srovnání polského originálu a českých překladů

i tak powstają / pożał się Boże / wciąż nowe / traktaty / bulle / rewokacje / stosy

Doslovný český překlad (Marie Sobotková)

a tak vznikají, Bože, nás chraň, nedopusť / Bože, zbav nás zlého / Bože nás / mne netrestej, Pán Bůh s námi a zlé pryč / stále nové traktáty, buly, revokace, hranice

Překlad VI. Dvořáčkové

*tak vznikají / odpust' mi Pámbu / pořád a pořád nové / buly / revokace / hrani-
ce*

Překlad Libora Martinka

a tak vznikají / smiluj se Bože / stále nové / traktáty / buly / revokace / hromady

Komentář

V originálu Herbert užil dnes velmi frekventovaného frazeologizmu *pożał się Boże*, který ani v případě překladu VI. Dvořáčkové (kolokviální *Pámbu* zde není na místě), ani Martinkovo řešení – doslovný překlad, není přijatelný. Ztratila se ironie, která ve druhé části celku verše ve vydání z r. 1998 Epilog burzy dominuje.

Rok 2009

Značná část Herbertova díla žije u nás již více než 50 let v českých překladech generace starších i mladých překladatelů, kteří se zasloužili o uvádění díla tohoto polského myslitele, filozofa, znalce umění starověku, člověka, jemuž není lhostejný osud lidstva a pro něhož čest, statečnost, odpovědnost, ale také hrdost a láska k pravdě byly celoživotním krédem do českého prostředí.

Vědomí, že Herbertova tvorba nabízí neuvěřitelné myšlenkové bohatství vycházející jak z klasické filozofie a kultury, tak také z norwidovské odpovědnosti za každé vyslovené a napsané slovo, které nutí dnešní vnímavé čtenáře k ztišení a pokoře vůči naší společné minulosti, dovedla znalce jeho díla a editory k vydání

Dílo Zbigniewa Herberta v českém prostředí

starších i novějších českých překladů jeho básní ke společné dvojici nazvané *Zbigniew Herbert / Jan Zahradníček: Ze země pana Nikoho. Dva středoevropští básníci tváří v tvář totalitě*.⁷²

Oba básníky nespojuje společná generační blízkost a zkušenost, jak to bylo v případě českých překladatelů z r. 1958, ani společná kulturní východiska – Zbigniew Herbert se hlásí k názorům Henrika Elzenberga, kterému vděčí za získaný světový názor stoiků, kdežto duchovní svět Jana Zahradníčka (1905–1960), vynikajícího představitele české křesťanské poezie, překladatele z němčiny, francouzštiny a angličtiny, publicisty a esejisty (blízkého Františku Halasovi, Janu Čepovi, Janu Dokulilovi, jež spojují časopisy *Tvar*, *Listy pro umění a kritiku* či *Akord*) je odlišný. Oba básníci, každý po svém a jedinečně, celý svůj život zasvětili svému hlasitému a nezpochybnitelnému NE vůči všem projevům totalitní moci jako nositelky ZLA.

Pro oba autory je významný počátek 50. let: Herbertovi vycházejí v roce 1950 první básně na stránkách týdeníku *Dzisiaj i jutro* (např. básně *Nápis*, *Rozloučení se zářím*); s tímto týdeníkem spolupracoval tři roky, texty zde uveřejňoval pod pseudonymem Patryk a Stefan Martha. Nadto spolupracoval s časopisy *Tygodnik Powszechny*, *Przegląd Powszechny* a *Twórczość*. Po vydání první knižní publikace *Struna světla* v r. 1956, v čase krátkodobého „tání“, se etabloval jako autor opožděného debutu, avšak kritika ho přijala velmi dobře.⁷³

V českých podmínkách naopak doznívají echa politických procesů a v Zahradníčkově případě nastupují ostré restriktce, které v r. 1951 gradují jeho odsouzením ve vykonstruovaném procesu protistátní skupiny – tzv. klerofašistické odnože Zelené internacionály. Jan Zahradníček je v tomto procesu odsouzen ke třinácti letům vězení. Padesátá léta jsou pro mnohé naše obyvatele, kteří odmítli sloužit komunistické totalitě tehdejšího Československa, obdobím politických procesů (poprava Milady Horákové). V takové atmosféře stálého pronásledování a strachu nebylo místa pro věřící, pro něž byl Bůh nejvyšší hodnotou zaručující harmonii a řád. V té době vzniká Zahradníčkova básnická skladba *Znemení moci* (dok. v r. 1951, v r. 1969 téměř celý náklad zničen, vydán opět až v r. 1990); do konce svého života v roce 1960 podává svědectví o životě v komunistickém vězení (např. *Čtyři léta* aj.). Jestliže v Herbertových básnických cyklech vystupuje jeho alter ego – Pan

⁷² Viz k tomu *Miloš Doležal* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.atlantis-brno.cz/inshop/autori/dolezal-milos/>; *Josef Mlejnek* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.atlantis-brno.cz/inshop/autori/mlejnek-josef/>, *Jiří Červenka* [online, cit. 20. 12. 2009], dostupné z: <http://www.fra.cz/cz/fra/texty/jiri-cervenka/>. Editori Josef Mlejnek a Maciej Ruczaj, překladatelé Jiří Červenka, Miroslav Červenka, Miloš Doležal, Vlasta Dvořáčková, úvod J. Mlejnek. Vydavatelství Dokořán 2008. Srov. také *Lexikon české literatury, Osobnosti, díla, instituce, 4/II. U–Ž, Dodatky A–Ř*. Praha, Akademia 2008, s. 1661–1666.

⁷³ Srov. pozn. 17.

Cogito – tj. Pan Myslím, pak u Zahradníčka v cyklu *Znamení moci* je to Pan Nikdo, ztělesnění zla, nositel zkázy, symbol nesvobody a otroctví. Zahradníčkův Pan Nikdo rezignuje, už je na jakýkoli odpor pozdě:

Nebylo slov, nebylo úst, jež řekla by je / [...] chodí po cestách, jež jsou nikoho / tu NIKDO – ten hrozný pán / otroctví nastoluje. / Bylo pozdě / pro mnohé už navěky / a ten pan Nikdo hrozně řádl / strhává z nich poslední zbytky vzájemnosti [...]

Naděje, kterou Herbert vkládá do veršů s názvem *Poslání Pana Cogito*, jeho výzva k odvaze, statečnosti a věrnosti, je zároveň upozorněním na povinnost podat svědectví o tom, co se děje ve světě nesvobodných a utlačovaných, je výzvou k vytrvalosti a odpovědnosti dalším generacím, v tom, co je povinností každého, kdo přežije: ti jsou povinni nikdy nezapomenout na všechny křivdy nepřátel a nikdy nositelům zla neodpouštět.

I když postoje obou autorů jsou odlišné, u obou jsou středem jejich zájmu lidé, nesvobodní, mnohdy rezignující a slabí, kteří podléhají síle zla, jim jsou určena slova, v nichž oba básníky spojuje životní zkušenost, moudrost a nutnost podílet se na vítězství dobra nad zlem: aby člověk, vědomý si své odpovědnosti za sebe i další generace, konečně udělal vše pro to, aby žil ve svobodné a hlavně spravedlivé společnosti.

Vydání výboru z díla dvou autorů, Mistra polské poezie Zbigniewa Herberta a vynikajícího českého katolického básníka Jana Zahradníčka chápeme jako hold oběma slovesným tvůrcům, které přes rozdílný osud spojuje moudrost, láska k člověku a potřeba podílet se na uskutečnění spravedlivé společnosti, v níž pravda a čest, odpovědnost za slova a činy nebudou pouhými frázemi.